

Presenting an Up-to-Date Model for the Spatial Development of Homes in the Kurdistan Uramanat Region for the Revival and Effective Utilization of the Region's Indigenous Heritage

1. Chia Khodakaramzadeh

2. Vahid Ghobadian*

1. PhD student, Department of Architecture, College of Arts and Architecture, United Arab Emirates Branch, Islamic Azad University, Dubai, United Arab Emirates
2. Assistant Professor, Department of Architecture, College of Arts and Architecture, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: Vah.ghobadian@gmail.com Received: 12.07.2023 Acceptance: 20.09.2023

*Journal of
Socio-political studies of Iran's
contemporary history*

eISSN: 2821-1294
<http://journalspsich.com>
Vol. 2, No 2, Pp: 171-202
Summer 2023

Original research article

How to Cite This Article:

Khodakaramzadeh, C., & Ghobadian, V. (2023). Presenting an Up-to-Date Model for the Spatial Development of Homes in the Kurdistan Uramanat Region for the Revival and Effective Utilization of the Region's Indigenous Heritage, *spsich*, 2(2): 171-202.

Abstract

In the direction of preserving cultural identity and sustainable development of indigenous areas, the idea of spatial development of traditional homes as an up-to-date model has received significant attention in recent years. In this context, the Kurdistan Uramanat region, as one of the indigenous areas with unique cultural, historical, and architectural characteristics, has been selected as the location for implementing this model. In this presentation, we will examine the details of this model and how it is implemented in the Uramanat region. Given that the spatial development of traditional homes for the preservation of cultural identity and sustainable development of indigenous areas is a controversial issue in the field of architecture and urban planning, this presentation can serve as a practical study for those interested in this field. The terraced houses of the Kurdistan Uramanat region, located in the west of Iran, represent a unique construction culture. These homes are built in a terraced and

© 2023 by the authors. License Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

mass form using indigenous materials and taking into account the climatic, geographical, and social conditions of the region. In addition to having historical and cultural value, these homes possess ecological and sustainable characteristics. However, these homes are at risk of destruction and deterioration. Therefore, there is a need for a comprehensive and innovative approach to preserve and develop them. In this research, we intend to present an up-to-date model for the spatial development of homes in the Kurdistan Uramanat region.

Keywords: Spatial Development, Up-to-Date Model, Indigenous Heritage, Revival and Utilization.

ارائه مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه

چیا خدا کرم‌زاده^۱
وحید قبادیان*^۲

۱. دانشجوی دکتری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد امارات متحده عربی، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی

۲. استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۲۱ | پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹ | ایمیل نویسنده مسئول: Vah.ghobadian@gmail.com

چکیده

در جهت حفظ هویت فرهنگی و توسعه پایدار مناطق بومی، ایده‌ی توسعه فضایی خانه‌های سنتی به عنوان یک مدل روزآمد در سال‌های اخیر به شدت مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا، منطقه‌ی اورامانات کردستان به عنوان یکی از مناطق بومی با ویژگی‌های فرهنگی، تاریخی، و معماری منحصر به فرد، به عنوان محل اجرای این مدل انتخاب شده است. در این ارائه، ما به بررسی جزئیات این مدل و نحوه پیاده‌سازی آن در منطقه‌ی اورامانات خواهیم پرداخت. با توجه به اینکه توسعه فضایی خانه‌های سنتی به منظور حفظ هویت فرهنگی و توسعه پایدار مناطق بومی، یک مسئله‌ی بحث برانگیز در حوزه‌ی معماری و شهرسازی است، این ارائه می‌تواند به عنوان یک مطالعه‌ی کاربردی برای علاقمندان به این حوزه مفید باشد. خانه‌های پلکانی منطقه‌ی اورامانات کردستان، که در غرب ایران واقع شده‌اند، نشان‌دهنده یک فرهنگ ساخت و ساز منحصر به فرد هستند. این خانه‌ها با استفاده از مصالح بومی و با توجه به شرایط آب و هوایی، جغرافیایی و اجتماعی منطقه، به صورت پلکانی و توده‌ای ساخته شده‌اند.

فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ معاصر ایران

شاپا (الکترونیکی): ۱۲۹۴-۲۸۲۱
<http://journalspsich.com>
دوره ۲ | شماره ۲ | صص ۱۷۱-۲۰۲
تابستان ۱۴۰۲

نوع مقاله: پژوهشی

به این مقاله به شکل زیر استناد کنید:

درون متن:

(خداکرم زاده و قبادیان، ۱۴۰۲)

در فهرست منابع:

خداکرم زاده، چیا، و قبادیان، وحید. (۱۴۰۲). ارائه مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه. مطالعات سیاسی- اجتماعی تاریخ معاصر ایران، (۲): ۱۷۱-۲۰۲.

این خانه‌ها علاوه بر داشتن ارزش تاریخی و فرهنگی، دارای خصوصیات زیست‌بومی و پایدار هستند. با این حال، این خانه‌ها در معرض تخریب و فرسودگی قرار دارند. بنابراین، نیاز به یک رویکرد جامع و نوآورانه برای حفظ و توسعه آن‌ها وجود دارد. در این پژوهش، ما قصد داریم یک مدل روزآمد برای توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان را ارائه دهیم.

کلیدواژه‌ها: توسعه فضایی، مدل روزآمد، میراث بومی، احیا و بهره‌وری.

مقدمه و بیان مسئله

پس از عصر صنعتی شهرها به سرعت به سمت مدرن شدن شتافتند و تغییرات عمده‌ای را در خود پذیرا گشتند. بافت‌های شهری با تکنولوژی‌های پیشرفته ساخت محدودیت‌های ساخت را کاهش دادند و به سرعت یکسان سازی و انبوه سازی ساختمانهای مختلف در شهرها شروع شد. این انبوه سازی و یکسان سازی با مواد و مصالح خاص به تمامی شهرها و فرهنگ‌های مختلف نیز به کار گرفته شد که باعث از بین رفتن روح و کارایی ساختمانها شد. با توجه به دگرگونی‌ها و تحولات ساختار ساختمان‌های مسکونی شهر با تأثیرپذیری از فرهنگ و اقلیم بومی باید گفت که طراحی خانه‌های مسکونی از عوامل مختلفی چون فرهنگی و اقلیم منطقه تأثیر می‌پذیرد؛ تشریح طراحی ساختمان‌های مسکونی جدید متناسب با فرهنگ و اقلیم در یک نگاه گذرا و در حد یک در آمد کوتاه امکان پذیر نیست، لذا در فرایند گذار از خانه‌های بومی به خانه‌های معاصر، باید دید که این خانه‌ها چه ارزش‌هایی را از دست داده و چه نیروهای دیگری به غیر از دانش بومی، طبیعت‌گرایی و صرفه جویی در انرژی، بر شکل‌گیری خانه‌های معاصر تأثیر گذاشته است. همچنین باید نیازهای فرهنگی - اجتماعی ساکنان شهرهای تاریخی را مشخص کنیم که البته این کار خود مستلزم بررسی‌های لازم در زمینه روش‌های پیشرفته طراحی و تحلیل علمی صحیح خواهد بود. دگرگونی‌هایی که در حین اجرای تغییرات و نوسازی در شهرهای بومی ایران بوجود آمده، سبب تغییر فرم و سازه ساختمان‌های مسکونی شده است. در نتیجه لازم است که بعضی از قانونمندی‌های روش‌های طراحی متناسب با عامل تأثیر گذار فرهنگ و اقلیم در ساختمان‌های مسکونی جدید شهرها مشخص و با در نظر گرفتن امکانات تکنولوژی جدید و ویژگی‌های معماری سنتی مدل‌های طراحی جدیدی پیشنهاد شود. پیشنهاد طرح‌هایی موافق با خواسته‌های فرهنگی اجتماعی ساکنین و در نظر گرفتن فرآیند تأثیر اقلیم منطقه بر معماری خانه‌ها از اهمیت بارزی برخوردار است. طراحی ساختمان‌های مسکونی، هنگامی مقبولیت و معقولیت خود را تثبیت می‌کند که از معیارهایی برخاسته از توان سرزمین و نیاز جامعه شکل بگیرد و با گذشت زمان، همچنان توان پاسخگویی خود را حفظ کند. اصالت بخشی و حفظ هویت شهری، یکی از شاخص‌های مهم زندگی از دیدگاه توسعه پایدار است. هویت بخشی زمانی در راستای توسعه پایدار است که از جامعیت برخوردار باشد از این رو توزیع عادلانه امکانات در دو مبحث درون نسلی و میان نسلی، گامی در جهت تحقق اهداف پایداری است. گستردگی ابعاد شهر نشینی در طی دهه‌های اخیر موجب بروز چالش‌های نوینی از جمله کاهش حس هویت و تعلق اجتماعی، افزایش ناپهنجاری‌های محیطی، عدم تعادل اکولوژیک

و در مجموع کاهش کیفیت زندگی در شهرها شده است. بین سال‌های ۱۸۹۰ تا ۱۹۲۵ پاتریک گدس بیش از همه در مورد مفاهیم اکولوژی شهری به تحقیق و نظریه پردازی پرداخته است. خانه‌های پلکانی، با خانه‌های سنتی و رایج مشابه بوده و برای استراحت و بازی کودکان ایجاد فضاهای باز می‌نمایند. از جمله مزایای ساخت خانه‌های پلکانی این است که خصوصی سازی می‌تواند با استفاده از جلوآمدگی یا عقب نشینی متناوب هر طبقه ایجاد شود (شکل ۲-۷) و گیاهان روی تراس کیفیت زیستی مناسبی به فضا می‌دهند که به پایداری بیشتر محیط منجر می‌شود. این مزایا ساختن خانه‌های پلکانی روی زمین صاف را نیز ترغیب می‌نماید، به عنوان مثال معمار معروف موشه سفدی 1مجمع مسکونی هبیتات 67 را به صورت پلکانی و مطابق بر روی زمین صاف طراحی کرده است (شکل ۲-۱) به طور کلی قطعه‌های قرار گرفته بر سطوح شیب دار، برای ساختن خانه‌های پلکانی بسیار مناسب هستند. ساختمان‌ها معمولاً می‌توانند به سوی جنوب قرار گیرند و بدون مانعی از دید، از منظره استفاده کنند. به هر حال، با توجه به این که بعضی شهرها دارای ضوابط و قوانین خاصی برای خانه‌های پلکانی هستند، باید مشرف بودن یا نبودن در نظر گرفته شود. (مظفری ترشیزی، ۱۳۱: ۲۳۷).

بافت منطقه اورامانات

از مهمترین عوامل تاثیرگذار بر ساختار و بافت روستاها و شهرهای منطقه اورامانات، شرایط جغرافیایی همانند وضعیت توپوگرافی زمین و عوامل اقلیمی می‌باشد. اگرچه در همه آن‌ها می‌توان وجوه مشترک یافت ولی در عین حال نیز هر کدام هویت منحصر به فرد خود را دارند. (احمدی و حسینی، ۱۳۸۸: ۹۲-۹۴).

الف) همسازی با شیب

بسیاری از مساکن روستایی بر روی شیب دامنه شکل گرفته اند و با ویژگی‌های شیب خود را هماهنگ ساخته اند. این شکل خاص معماری در رشته کوه زاگرس از گسترش زیادی برخوردار است (قبادیان، ۱۳۸۵: ۹) در معماری هورامان مقاومت لازم در شیب تند رعایت شده است (احمدی و حیدری و ریسانی، ۱۳۹۲: ۱۸-۲۰). حداکثر استفاده از فضا به عمل آمده و شیب دامنه بر طرح و الگوی مسکن اثر گذاشته است. زمین در نواحی کوهستانی محدودیت دارد مساکن بر روی یکدیگر قرار گرفته اند. به طوری که مساکن به صورت پله‌ای بر روی شیب ساخته شده است (فتحی، ۱۳۹۲: ۷).

به دو دلیل روستاهای مناطق کوهستانی را اغلب در وسط کوهپایه و در سمت جنوبی آن بنا می‌کردند:

۱. اگر روستا در پایین دره باشد خطر سیل و از بین رفتن آن وجود دارد.

۲. در شب هنگام هوای سرد که سنگین تر است به پایین دره نفوذ کرده در همان محل ساکن می‌شود که در این صورت به شدت سرمای روستا افزوده می‌شود. (رضایی، ۱۳۹۲: ۳۰)

ب) جهت‌گیری خاص ساختمان‌ها

جهت‌گیری ساختمان‌ها در هورامان از شمال به سوی جنوب (در طرفین دره‌های با شیب نسبتاً زیاد) است یعنی خطوط توپوگرافی جهت شرقی غربی دارند تا از نور خورشید بیشترین بهره بردای به عمل آید. بافت شهر نیز بر روی همین خطوط توپوگرافی قرار گرفته است. این امر امکان استفاده هرچه بیشتر از نور و گرمای خورشید را فراهم می‌سازد (اسدی تبار، ۱۳۹۳: ۸۵) شدت زیاد تابش آفتاب باعث کشیدگی آن در جهت محور شرقی غربی می‌شود. (کسمائی، ۱۳۸۷: ۱۱۶).

ج) فرم مکعب مستطیلی بنا

فرم بناها در شهر اورامان تخت به صورت مکعب مستطیل است، تا از اتلاف حرارت و انرژی گرمایی جلوگیری شود (احمدی و همکاران، ۱۰، ۱۳۹۲: ۱۰) باید به این نکته هم توجه کرد که بهترین فرم ساختمان، فرم است که کمترین مقدار حرارت (کالری) را در زمستان از دست بدهد و در تابستان نیز کمترین مقدار حرارت را از آفتاب و محیط اطراف دریافت کند. بنابراین، پلان مربع بهترین فرم ساختمان محسوب می‌شود، زیرا با وجود بیشترین حجم، کمترین سطح خارجی را دارد (کسمائی، ۱۳۸۲: ۱۲۰).

د) بام مسطح

بام به صورت تخت و بدون هیچگونه شیئی احداث می‌گردد. این شیوه در تعدیل دما و جلوگیری از اتلاف انرژی گرمایی نقش بسزایی دارد.

ه) استفاده از مصالح بومی

در روستاهای این مناطق سنگ به دلیل در دسترس بودن و از همه مهمتر تطابق با اقلیم منطقه مورد توجه است و باعث ایجاد نوعی هماهنگی بصری در منظر فرهنگی روستا شده و آن را به شکل یک فرم واحد درآورده است. (فتحی، ۱۳۹۲: ۷۰). دیوارهای این خانه‌ها از سنگ همان کوه منطقه به صورت خشکه چین یعنی بدون استفاده از ملات ساخته شده است و آن چنان دیوارها ماهرانه با استفاده از سنگ‌های بزرگ و کوچک ساخته شده است که کمتر میتوان در بین سنگ‌ها جای خالی پیدا کرد. برای مسقف کردن از پوشش تیر چوبی استفاده می‌کنند. از سنگ برای پر کردن پی بنا نیز استفاده کرده اند (ویسی، ۱۳۹۰: ۵۰).

و) حداقل دخالت در محیط طبیعی منطقه

تلفیق فضای داخل و خارج، بالکن‌ها و تراس‌ها با مهارت تمام ساخته شده‌اند و به نوعی فضای داخل و خارج را به یکدیگر مرتبط ساخته‌اند. از سوی دیگر بخش‌های پشتی خانه‌ها کاملاً درون کوه قرار گرفته و در بسیاری از فضاها آخرین جداره همان بستر طبیعی صخره و کوه است. (اسدی تبار، ۱۳۹۳: ۱۵).

ز) توجه به زیبایی شناسی در معماری بومی

در بافت قدیمی به علت استفاده از مصالح همگون، رنگ ابنیه و معابر و طبیعت پیرامون با هم هماهنگ است. استفاده از رنگ آبی و سبز به دلیل مقاومت این رنگ در مقابل رطوبت و دیگری تقدس و زیبایی آن و هماهنگی با رنگ مصالح به کار رفته در جداره‌ها است که در عین هماهنگی، به جداره‌ها تنوع نیز می‌بخشد و آن را از یکنواختی می‌رهاند. بنابراین می‌توان دلیل استفاده از رنگ آبی در معماری بومی اورامان تخت را پذیرفتن نقش عوامل جغرافیایی و اقلیمی در حافظه ناخودآگاه ساکنین که طی سالیان دراز از آن استفاده می‌کردند و علاوه بر آن تأثیر زیبایی شناسی دانست. نه تنها در فرم بلکه در رنگ آمیزی بازشوها تأثیر اعتقادات فرهنگی دیده می‌شود. (احمدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۱-۴۲)

از دیگر ویژگی‌های بافت منطقه فضاهای روستایی کوچک و محصور، بافت روستا متراکم و ابنیه متصل به هم، جهت آفتاب و عوارض زمین عامل تعیین کننده در نحوه استقرار، گسترش و سیمای کلی روستا، کوچه‌ها و معابر اصلی به موازات خط تراز زمین و با عرض کم به دلیل سرمای بسیار زیاد در بخش عمده‌ای از سال در این نواحی بافت روستایی متراکم و ابنیه متصل به هم هستند تا بدین نحو سطح تماس فضاهای گرم و مسکونی با محیط سرد خارج کمتر شود. فرم بنا نیز براساس اقلیم منطقه و جهت مقابله با سرمای شدید طراحی و اجرا شده است به طوری که خصوصیات کلی فرم بنا در این نواحی به صورت زیر می‌باشد:

مفهوم بوم شناسی و بوم گرایی:

کلمه بومی به معنی مربوط به یک منطقه، کشور، یا فرهنگ است که در آن زاده شده یا رشد کرده است. بومی همچنین می‌تواند به مردمان، حیوانات، گیاهان، و زبان‌هایی اشاره داشته باشد که از روی فرآیندهای طبیعی و بدون تأثیر انسان در یک منطقه وجود دارند. به گفته انسان شناسان، «بومی» به معنی جوامع ساده و کم توسعه است که دارای سطح خاصی از پیشرفت فنی و اقتصادی هستند. در این جوامع، افراد دانش کلی و ساده‌ای درباره همه چیز دارند و تمام جنبه‌های زندگی با یکدیگر در ارتباط هستند. بوم شناسی هم، «مطالعه روابط بین موجودات زنده» و مجموعه عوامل زیست محیطی و زیست شناختی است که بر روی این موجودات زنده تأثیر دو طرفه دارد. به بیان

دیگر، «روابط بین عوامل فرهنگی و اجتماعی تأثیر گذار بر فرهنگ و جامعه (یا جمعیت‌هایی که این عوامل به آن‌ها مربوط می‌شود) و محیط آن‌ها را بررسی می‌کند» (بیتش و پلاگ، ۱۳۷۸: ۱۳۱) به گونه‌ای که نحوه سازگار شدن و ظهور عوامل فرهنگی مانند نظام خویشاوندی، خانواده، قبیله، نوع معیشت، دین، ساختار اجتماعی و اقتصادی از یک سو و عوامل محیطی مثل اقلیم، جغرافیا، بستر و غیره از سوی دیگر را شناسایی می‌کند. (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۱) بوم‌شناسی یا اکولوژی علمی است که به مطالعه روابط بین موجودات زنده و محیط زیست‌شان اهتمام دارد. بوم‌شناسی از واژه‌های یونانی به معنی «خانه» و به معنی «مطالعه» تشکیل شده است. بوم‌شناسان الگوهای توزیع و فراوانی جانداران در فضا و زمان را بررسی می‌کنند و علل و عواقب آن‌ها را شناسایی می‌کنند. بوم‌شناسی یا اکولوژی، شاخه‌های از زیست‌شناسی است که به بررسی روابط بین موجودات زنده و محیط آنها می‌پردازد. این علم به بررسی چگونگی ارگانیسم‌ها با محیط خود و موجودات دیگر می‌پردازد. بوم‌شناسی به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که چگونه در محیط زیست محیطی تأثیر می‌گذارد و میزان آسیبی که ما به محیط زیست وارد می‌کنیم را به دقت ارزیابی کنیم. این علم می‌تواند به ما کمک کند تا به بهبود محیط زیست و تنوع زیستی بپردازیم.

بومی‌گرایی^۱ نیز یک جریان اندیشه‌ای است که به ارزش‌ها، ریشه‌ها، و فرهنگ‌های محلی و بومی توجه دارد و سعی می‌کند آن‌ها را حفظ و ترویج کند. بومی‌گرایان معتقدند که هر جامعه و منطقه باید با تکیه بر هویت و اصالت خود، راه حل‌های مناسب برای مسائل و چالش‌های خود پیدا کند و از تقلید و تبعیت از دیگران پرهیز کند. بومی‌گرایی در زمینه‌های مختلف مانند سیاست، اقتصاد، فرهنگ، هنر، و آموزش می‌تواند به کار گرفته شود.

بوم‌گرایی در ادبیات بر روابط و پیوندهای میان ادبیات و جهان پیرامون و طبیعت اطراف دارد. شاعران و نویسندگان همیشه به طبیعت نگاهی متفاوت داشته‌اند. بومی‌گرایی موضعی سیاسی است که خواستار وضعیت مطلوب برای برتری ساکنان جا افتاده از یک ملت (شهروندان خودخوانده) در مقایسه با افرادی است که تازه در آن منطقه سکن شده‌اند.

الگوی مسکن در منطقه اورامانات

در روستاهای منطقه اورامانات به دلیل کوهستانی بودن منطقه معمولاً مسکن اصلی را روی آغل گوسفندان بنا می‌کنند طویل و انبار و کاهدان در یک مجموعه جمع می‌شوند که حالتی نیمه زمینی روی دو پایه را تشکیل می‌دهد. دیوار خانه‌هایی که در این منطقه کوهستانی ساخته می‌شوند خشکه چینی است این دیوارها بدون استفاده از ملات و با قرار دادن سنگ‌هایی که به این

^۱ Nativism

منظور تهیه کرده اند ساخته می‌شود. سنگ مورد نیاز برای ساختخانه‌ها اغلب از کوه‌های اطراف روستا تأمین می‌شود و در دیگر نقاط بررسی شده شهرستان مریوان دیوارهای سنگی به وسیله ملات گل بر روی هم چیده شده اند. (رسول پور و عزیزی، ۱۳۹۴: ۶۴-۶۵)

بر روی سقف اتاق نشیمن و محل پخت نان نیز سوراخی تعبیه شده که به آن روچن می‌گویند؛ این سوراخ عمل تهویه و نورگیری را انجام می‌دهد. برای آنکه گل ریخته شده بر روی تخته‌ها پائین نیاید قبل از شفته کردن روی تخته‌ها را با گونی و سنگ‌های ریزی می‌پوشانند پس از آنکه شفته‌ها ریخته شد با استفاده از بام غلتان که در اصطلاح محلی به آن بان تلیر یا بان کلیر و یا بان لز می‌گویند، روی بام را مسطح می‌کنند و سپس روی بام را کاهگل کرده و دوباره به وسیله بان تلیر روی آن را مسطح می‌کنند در گوشه‌ای از بام یک ناودان قرار داده که به آن پلور گوین. پلور نیز از چوب درخت توت تراشیده شده است می‌گویند.

بررسی و شناخت تکنیک ساخت و ساز در معماری بومی منطقه اورامانات

معماری بومی و سنتی در روستای اورامان مبتنی بر استفاده از سنگ به صورت خشکه چینی و بدون بکارگیری هرگونه ملایی است. کارشناسان معتقدند با توجه به شباهت این معماری به شیوه ساختمان سازی با سنگ و بدون ملات در زمان هخامنشیان می‌توان معماری اورامانی را مرتبط با عصر هخامنش نشین دانست. معماران اورامانی بناهای خود را تنها با سنگ‌های برداشت شده از کوه و بدون استفاده از هیچ مصالح دیری جز چوب که برای برافراشتن سقف و کاشتن در و پنجره‌ها است می‌سازند. معماران در دوره‌های گذشته طرح‌های خود را به صورت ذهنی پیاده می‌کردند و هیچ نقشه از پیش طراحی شده‌ای نداشتند در معماری داخلی فضاهایی چون روچن - کمانج - دالان - کوبره در طرح هایشان دیده می‌شد که برای تهویه هوا در تابستان و خنک شدن فضای خانه طراحی می‌شد. نازک کاری داخلی خانه بیشتر کاه گل بوده است معماران در گذشته خانه‌ها را کوچک طراحی می‌کردند تا در زمستان سرد اورامانات داخل خانه گرم بماند و در تابستان هوای داخل خنک باشد. ضخامت ۸۱ سانتی متری دیوارها مانع از بروز هرگونه مشکلی در خانه‌ها می‌شود. از لحاظ استفاده مصالح بوم آورد مردم منطقه همچنان استفاده از این مصالح را در اجرای ساختمان‌های خود بر مصالح دیگر ترجیح می‌دهند. امروز تجارب استفاده سنگ چینی در اجرای ساختمان‌های اورامانات تخت به عنوان سمبل استفاده از سنگ لاشه در معماری ساختمان‌ها مطرح شده است.

معماری پایدار

نظریه معماری پایدار 1 از بحث برانگیزترین موضوعات معماری معاصر است که دغدغه ی اصلی آن مربوط به مساله محیط زیست می‌باشد. معماری پایدار به قرن 13 بر می‌گردد. جان راسکین، ویلیام

موریس و ریچارد لتابی از پیشگامان نهضت معماری پایدار محسوب می‌شوند. راسکین در کتاب هفت مشعل معماری خود می‌گوید که برای دستیابی به رشد و پیشرفت می‌توان نظم هارمونیک موجود در طبیعت را الگو قرار داد. موریس بازگشت به فضای سبز حومه شهر و خودکفایی و احیای صنایع محلی را توصیه می‌کند (سینگری، ۲: ۱۳۱۷) به طور کلی چالش معماری پایدار در ارتباط با یک راه حل جامع برای ملاحظات محیطی و در عین حال برای بدست آوردن سطح کیفیت زندگی و ارزش‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و آسایشی می‌باشد (WGCS، ۲۰۰۴).

معماری پایدار را می‌توان این چنین تعریف نمود: ساختمانی که کمترین ناسازگاری و مغایرت را با محیط طبیعی پیرامون خود و در پهنه وسیع تر با منطقه و جهان دارد (سینگری، ۱۳۱۷: ۲) اهداف کلی ساختمان‌های پایدار بهره برداری مناسب از منابع و انرژی، جلوگیری از آلودگی هوا و مطابقت با محیط است. (رضایی و دیگران، ۱۳۳۲).

ایجاد خرد اقلیم مطلوب، استفاده از خلاقیت‌هایی در طرح معماری، مصالح، سازه و تکنیک‌های ساخت، کارآمدی فضا و طراحی بر اساس آسایش انسان از دیگر ویژگی‌های معماری پایدار است. البته این راهبردها مفاهیمی را بیان می‌کنند که در مبانی کلان توسعه پایدار لازم الاجراست و عدم توجه به آن معماری و صنعت ساختمان را در فرایند معکوس رشد پایدار قرار خواهد داد. برخی از آنها نیز، در تکمیل و تأیید راهبردی دیگر مطرح می‌شوند. به طور مثال، در صورتی که طراحی بدون توجه به فاکتورهای اقلیمی منطقه انجام شود، استفاده از انرژی‌های تجدید پذیر در دسترس، نظیر خورشید را نادیده بگیرد و یا به طور کلی سیاست‌های اجرایی بنا بدون توجه به محیط زیست و حفظ منابع طبیعی باشد، نه تنها بنایی ضد ارزش‌های پایدار بوده، بلکه هزینه‌های ساختمان و زیر ساخت‌های آن را نیز، بالا می‌برد. از طرفی دیگر مطابق نظریه کلی نگر در پایداری، که هم مسائل محیط طبیعی و نیز محیط اجتماعی فرهنگی و سلامت جامعه را مورد توجه دارد، ساختمان‌هایی با چنین ویژگی شرایط پیرامون خود را اعم از بناهای همسایه و محله، گذرها و مسیرهای دسترسی و حتی کاربران را نیز متأثر کرده و آثار مخرب آن در سطحی فراتر از یک بنا گریبان گیر جامعه انسانی می‌شود (مولر، ۲۰۰۲).

بافت فرسوده شهری

بافت فرسوده شهری به عرصه‌هایی از محدوده قانونی شهرها اطلاق می‌شود که به دلیل فرسودگی کالبدی، برخوردار نبودن از خدمات شهری آسیب پذیر شده اند و ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی نازلی دارند. این بافت‌ها به دلیل فقر ساکنان و مالکان آن‌ها، امکان نوسازی خود به خودی ندارند. بافت‌های آسیب پذیر بر اساس بلوک آسیب پذیر تعریف شده که حداقل یکی از شرایط زیر را داشته باشد: ناپایداری؛ معرف فقدان سیستم سازه‌ای نامناسب و غیر مقاوم بودن ابنیه، بویژه در هنگام وقوع

زلزله؛ نفوذناپذیری: معرف عدم دسترسی‌های مناسب و عدم وجود معابر با عرض کافی برای حرکت سواره (بطوریکه عمده عرض معابر کمتر از ۶ متر است). ریزدانی: معرف فشردگی بافت و کوچکی و کثرت قطعات با مساحت اندک (بطوریکه این قطعات زیر ۲۰۰ متر را شامل می‌شوند). (سازمان نوسازی شهر تهران، فروردین، ۱۳۸۸). نکته حائز اهمیت این است که علاوه بر سه عامل (ناپایداری، نفوذناپذیری، ریزدانی) که عمدتاً عوامل کالبدی است، تراکم بالای جمعیتی و ساختمانی در این بافت‌ها و یا سکونت گاه‌های شهری، شرایط نامطلوب اقتصادی، درآمد کم، بیکاری و فقر نسبی، شرایط نامساعد اجتماعی، عدم برخورداری از خدمات شهری و امنیت ناکافی و همچنین شرایط نامناسب سکونتی و زیست محیطی نیز مشهود است (ماجدی، ۱۳۸۹: ۸۸). از این رو عوامل دیگری در شناسایی بافت‌های فرسوده حائز اهمیت هستند که شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، زیرساختی، حقوقی، مدیریتی را شامل می‌شود که در قالب جدول زیر آمده است:

جدول ۱: مشخصات بافت‌های فرسوده بر اساس شناسه‌های مطرح

شناسه	مشخصه فرسودگی
کارکردی	1- وجود ناسازگاری در فعالیت‌ها - فعالیت‌های ناسازگار در بافت و ازدحام فعالیت 2- کمبود خدمات در مقایسه با بافت‌های برنامه ریزی شده
کالبدی	ساختمان‌ها و بناها: بافت ارگانیک یا اندام وار، بافت فشرده ریزدانه - بافت کوتاه مرتبه - ناپایداری فیزیکی ابنیه، به ویژه در مواجهه با خطرات طبیعی و مصنوعی - استقرار ابنیه در مکانهای فاقد ایمنی گسل، بستر رودخانه، دکل فشار برق قوی، حریم لوله گاز و ... فقدان فضاهای عمومی - وجود فضاهای تجهیز نشده (فضاهای رها شده)
شبکه ارتباطی	نفوذناپذیری بافت: شبکه ارتباطی با عرض کم و نفوذپذیری نازل - شبکه ارتباطی ناکارآمد به
زیست محیطی	لحاظ ظرفیت کم شبکه و کمبود تسهیلات - تأسیسات و تجهیزات ترافیکی آلودگی و فقدان بهداشت عمومی (دفع فاضلاب - جمع آوری زباله)، آلودگی هوا و آبهای سطحی
اقتصادی	پایین بودن میزان درآمد - عدم انگیزه لازم در سرمایه گذاری در بافت از سوی بخش خصوصی و حتی دولتی - پایین بودن ارزش اقتصادی زمین و مسکن
اجتماعی	پایین بودن منزلت اجتماعی ساکنان - بالا بودن نسبت استیجاری به ملکی - شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی به دلیل تنزیل رتبه اجتماعی محدوده که منجر به مهاجرت ساکنان بومی با توان اقتصادی مطلوب و جایگزینی مهاجرین بیگانه و اقشار مبتلا به آسیب‌های اجتماعی با توان اقتصادی پائین
زیر ساختی	فقدان تجهیزات شهر و یا فرسودگی زیرساخت‌ها از جمله گاز، آب، برق و غیره - وجود نارسایی یا ناکارآمدی در سیستم فاضلاب سطحی

حقوقی	قطعات فاقد خطوط تفکیکی روشن و مشخص - فقدان استاد رسمی مشخص که بیشتر قولنامه‌های هستند - وجود وارثان متعدد و بلا تکلیفی وضعیت املاک
مدیریتی	ضعف و نقصان در ارائه خدمات شهری - ضعف و نقصان در اجرای پروژه‌های عمرانی و خدمات شهری

رویکردهای مداخله برای نوسازی و روزآمد کردن بافت:

در راستای مداخله و بهبود وضعیت بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری مدیریت‌های شهری رویکردهای مختلفی را جهت بهینه سازی بافت بکار برده اند. سیر روند مداخله نشان می‌دهد که این رویکردها از سیاست تخریب در دوران جنگ جهانی دوم تا سیاست نوزایی و توانمند سازی در قالب طرح‌های بهسازی و نوسازی ادامه داشته است که متناسب با سیر تاریخی خود به رویکردهای مشارکتی ختم شده است. در کشور ایران نیز رویکردهای مداخله از سیاست نوگرایی قبل از انقلاب تا سال ۱۳۷۵ مترادف با ورود الگوهای مدرنیستی به ایران تا سیاست نوسازی و بازسازی بافت فرسوده از سال ۱۳۸۴ تاکنون ادامه داشته است. جدول ذیل سیر تاریخی رویکردهای مداخله در جهان و ایران را نشان می‌دهد (مطالعات نگارنده، ۱۳۹۵).

جدول ۲: رویکردهای مداخله در بافت فرسوده

دهه	دوره	هدف	نتیجه طرح
۱۹۳۰ تا	بلدزری	خارج کردن فقرا از دید عمومی و کاربرد مناسبتر از اراضی مرکز شهر	تخریب و پاکسازی تخریب بلدزری
۱۹۵۰ جنگ جهانی	مدرنیستی - عصر	تخریب و آوار برداری ناشی از جنگ و بازسازی الزامی	بازسازی - طراحی برای اتومبیل - مسکن انبوه - تفکر هندسی - قائم الزوایه گرایی
	(فرانموبیانچینی و لوکوبوزیه)	و احیا فرصت طلبانه به خدمت گرفتن تکنولوژی مواد و مصالح	
۱۹۶۰	توان بخشی	رسیدگی به جنبه‌های اقتصادی - اجتماعی و توان بخشی خانوارهای کم درآمد	توجه به نوسازی و ارتقا وضعیت کالبدی محلات
۱۹۷۰	نوسازی شهری (بارون هوسمان)	ساماندهی بافت‌های رو به زوال	ایجاد میدان و عریض کردن محورهای آمد و شد - بلوارهای درخت کاری شده - ایستگاه و خطوط راه آهن -

شبکه فاضلاب	توسعه مجدد	نگرش اقتصادی به بافت	مداخلات کالبدی به شکل بازسازی و بهسازی و معاصر سازی - نگاه جامع و یکپارچه و عملگرا	۱۹۸۰
نتیجه طرح	دوره	هدف	نگاه به گذشته بدون پاکسازی هویت تاریخی و خلق هویت جدید متناسب با شرایط زندگی	دهه ۱۹۹۰
احیا ابعاد فرهنگی - هنری با رهیافت به احیای اقتصادی و سرزندگی اجتماعی و ایجاد محیطهای سرزنده و پویایی شهری	نوزایی رنسانسی شهری	معاصر سازی همراه با نوزایی شهری	کالبدی-اجتماعی	۲۰۰۰

جدول ۳: سیر رویکردهای مداخله برای روز آمد کردن در ایران (ایزدی، ۱۳۸۰: ۷)

نوگرایی	پیش از انقلاب تا سال ۱۳۷۵
روانبخشی و بهسازی (طرح اصلاح معابر)	سالهای حد فاصل ۱۳۶۹-۱۳۵۸
محورهای فرهنگی و بهسازی مراکز شهری	سالهای حد فاصل ۱۳۷۳-۱۳۶۹
تجمیع - بافت مسئله دار شهری	سالهای حد فاصل ۱۳۷۶-۱۳۷۳
عمران و بهسازی	سالهای حد فاصل ۱۳۸۳-۱۳۷۶
نوسازی و بازسازی بافت فرسوده	سالهای حد فاصل ۱۳۸۴ تا کنون

با این وجود در حال حاضر الگوهای مداخله در بافت‌های فرسوده شهری در قالب سه رویکرد بهسازی، نوسازی و بازسازی مطرح است که الگوی رایج مداخله در کشور ایران نیز است. الف) بهسازی: بهبود بخشیدن به وضعیت بافت و عناصر درونی آن است و مجموعه اقداماتی را شامل میشود که در زمینه ی کالبدی هم‌نواخت با الگوی اولیه به حفاظت و نگهداری بافت و عناصر آن میپردازد و در زمینه ی غیر کالبدی، به رونق بخشی حیات درونی آن کمک می‌کند (سختی و مهندسین مشاور شاران، ۱۳۸۵: ۱۰). بهسازی در شهرسازی با اقدامات و پیش بینی‌هایی برای بهتر کردن کیفیت محیط کالبدی و فضایی توأم است. بدین معنی که با ایجاد امکانات نو، بهتر ساختن محیط فضایی میسر می‌شود (توسلی، ۱۳۷۹: ۸۵). به عبارتی، بهسازی مجموعه اقداماتی است که با اندک تغییراتی در "فعالیت"، موجبات افزایش عمر اثر را فراهم می‌کند (فنی و صادقی، ۱۳۸۸: ۳).

ب) نوسازی: زمانی انجام می‌شود که فضای موجود، از کارکردی مناسب و موثر برخوردار باشد ولی فرسودگی نسبی "کالبد" سبب کاهش بازدهی و کارایی آن شده باشد (حبیبی و مقصودی، مرمت شهری، ۱۳۸۱: ۲۰).

ج) بازسازی: دگرگونی کامل پیشینه و ایجاد شرایطی جدید در بافت و یا عناصر آن را با برچیدن آثار گذشته و بنا نهادن ساخت و سازهای جدید دنبال می‌کند. مجموعه اقداماتی که منجر به شرایط کاملاً دگرگون شده نسبت به شرایط محتوای پیشین می‌گردد (حبیبی، ۱۳۸۱: ۳۲). در مورد بازسازی، هم "فعالیت" و هم "کالبد" از حیز انتفاع خارج است که فرسودگی کامل نام دارد (حبیبی و همکار، ۱۳۸۶: ۴۴).

منشورها و قطعنامه و سمینارهای جهانی مداخله و نوسازی

برای اولین بار اصول حفاظت و مرمت ابنیه تاریخی در منشور آتن (حاصل کنگره‌های CIAM) مشخص می‌گردد. آخرین قطعنامه جهانی مورد استناد نیز کنگره آمستردام است. در فاصله این دو کنگره بالا رفتن میزان دانایی و توانایی‌های علمی متخصصین، نگرش به بافت‌های کهن را دگرگون می‌سازد، طوری که شیوه برخورد را از انقطاع گرای و کارکرگرای به تداوم گرای و واقع گرای، حوزه برخورد را از تک بناها به کل شهر و کاربری شهری را از موزه‌های به امروزی سازی بافت تغییر می‌دهد. حاصل این رویکرد رسیدن به رویکرد معاصر سازی و فرهنگ گرا است که هرگونه مداخله را با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی بافت لازم می‌داند. بنابراین مداخله به سبک کارگردگرا و با نگاه صرفاً کالبدی و اقتصادی را موجب از بین رفتن عناصر اجتماعی و فرهنگی بافت شود، را مردود دانسته و معاصر سازی را با رعایت ابعاد مختلف مداخله درست می‌داند (جمالپور، ۱۳۷۸: ۳).

جدول ۴: چگونگی برخورد سمینارهای جهانی مداخله شهری با بافت کهن (جمالپور، ۱۳۷۸: ۳)

عنوان کنگره	تاریخ	شیوه مداخله	حوزه مداخله	کاربری پیشنهادی	هدف نهایی
آتن	۱۹۳۳	انقطاع گرا و کارکردگرا	تک بناهای بارزش	موزه ای	بهبود کارکرد
گویو	۱۹۶۰	انقطاع گرا و کارکردگرا	شهر	مکانی برای فعالیت های اجتماعی	بهبود اوضاع اجتماعی
ونیز	۱۹۶۴	تداوم گرا و فرهنگ گرا	شهر	تداوم کاربری تاریخی	بهبود کالبد
رم	۱۹۷۲	تداوم گرا و فرهنگ گرا	شهر	تداوم کاربری تاریخی	بهبود کالبد
حفظ میراث فرهنگی و طبیعی	۱۹۷۲	فرهنگ گرا	طبیعت و جایگاههای فرهنگی	موزه ای	بهبود کالبد

معاصلری سازی و جلب مشارکت مردمی بهبود کالبد	امروزی سازی	شهر	واقع گرا	۱۹۷۳	شورای اروپا
موزه ای	موزه ای	تک بناهای با ارزش تاریخی-هنری	تداوم گرا و فرهنگ گرا	۱۹۷۴	لولونیا
اجرایی کردن طرح ها، مشارکت عمومی و امروزی سازی	امروزی سازی	شهر	واقع گرا	۱۹۷۵	آمستردام

مرور ادبیات و سوابق مربوطه

_ میرزایی و همکارانش (۱۳۹۹) مقاله‌ای تحت عنوان "الگو شناسی کالبدی و فضایی خانه ایرانی در اقلیم گرم و خشک (مورد مطالعه: خانه عباسیان کاشان)" نوشته اند. این مطالعه بیان می‌کند که در طول تمام دوران خانه در فرهنگ ایرانیان به خصوص بعد از اسلام دارای اهمیت بسزایی است. خانه از جهت حفظ حریم خانواده به عنوان مکانی مقدس شناخته شده، دسترسی بیرون به درون خانه ایرانی دارای شبکه فضایی نظامی می‌باشد. این شبکه، فضای عمومی و خصوصی خانه را در سه لایه، لایه اول؛ فضای باز، لایه دوم؛ فضای پوشیده و لایه سوم؛ فضای بسته مورد تفکیک قرار داده است. زیرا ورود به خانه دارای درجه اهمیت و سلسله مراتب دسترسی به تمام نقاط خانه ایرانی یک اصل جدانشدنی معماری سکونتگاه‌ها است. هرچند در سال‌های اخیر گسست فضایی عناصر معماری از مقیاس خرد تا کلان، کالبد سکونتگاه شهرهای تاریخی ایران را دچار بی‌هویتی نموده است. از این رو خانه‌های تاریخی ایران گنجینه‌ای از مفاهیم و الگوهای طراحی، همچنین منبع الهام برای معماری خانه‌های معاصر در دسترس است. با بازشناسی و درک صحیح نظام فضایی می‌توان شرایط آسایش بصری، استفاده بهینه از فضا را دستور کار معماری حال حاضر قرارداد. لذا پژوهش حاضر از نوع تحقیقات توسعه‌ای و از لحاظ روش از نوع تحقیقات تاریخی - توصیفی به طور خاص خانه تاریخی عباسیان کاشان را مورد مطالعه قرار داده است. بررسی انجام شده بیان گر مشخصه‌های عناصر فضایی با هدف ایجاد سلسله مراتب، پیوستگی فضایی که خود انسجام بخش در تمام فضاها در نظام جزء به کل الگو حاکم بر معماری خانه تاریخی است، در متن مقاله الگوهای ارائه شده شناسایی مفصل‌های انسجام بخش، به عنوان فضاها بینابین، عامل پیوستگی ساختار فضایی سکونتگاه‌های ایران ارائه شده است.

روش تحقیق

از نظر هدف تحقیق با توجه به اینکه پژوهش حاضر به دنبال ارائه مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه است، در حیطه تحقیقات اکتشافی طبقه‌بندی می‌شود. همچنین، تحقیق حاضر از نظر چگونگی گردآوری داده‌های مورد نیاز، در گروه «تحقیق آمیخته اکتشافی» طبقه‌بندی می‌شود. برای این منظور ابتدا داده‌های کیفی گردآوری شده است که منجر به شناسایی جنبه‌های متعدد پدیده شده و امکان تدوین الگوی مفهومی تحقیق فراهم می‌شود، سپس بر مبنای یافته‌های حاصل از داده‌های کیفی، ابزار تحقیق ساخته شد و داده‌های کمی گردآوری شدند تا تعمیم‌پذیری یافته‌ها میسر شود. به طور کلی دلیل انتخاب روش تحقیق آمیخته برای تحقیق حاضر عبارتند از:

- (۱) شناسایی عوامل موثر بر توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه.
- (۲) لزوم استفاده از دیدگاه‌های خبرگان دانشگاهی متخصص درباره ارائه مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه.

فاز کیفی

در فاز کیفی استفاده از مصاحبه کیفی با متخصصان و خبرگان امر اعم از اساتید دانشگاه، مدیران و ساکنین منطقه اورامانات کردستان که دارای شناخت کافی از ابعاد مختلف موضوع پژوهش باشند، در دستور کار بود. مصاحبه‌ها تا آنجا ادامه یافت تا جنبه‌ها و مولفه‌های نهفته و گوناگون پدیده مورد نظر مورد شناسایی و توصیف قرار گیرند و تا حد امکان تمامی جنبه‌های مسئله پوشش داده شوند. سپس در مرحله بعد، از طریق تحلیل محتوا و دیگر روش‌های کیفی به شناسایی متغیرهای اصلی اثرگذار در شناسایی مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه پرداخته خواهد شد.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری در مرحله کیفی

در مرحله کیفی، جامعه آماری، مدیران بخش دولتی و دست‌اندرکاران اداره میراث فرهنگی منطقه اورامانات کردستان بودند که بطور بالقوه بیشترین اطلاعات را در خصوص موضوع تحقیق در اختیار داشتند. با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری هدفمند این افراد شناسایی و فهرست شدند. یعنی تمرکز بر افرادی بوده است که آگاهی بیشتری نسبت به موضوع پژوهش داشته‌اند. همچنین، در ادامه از افراد مورد مصاحبه خواسته شد تا خبرگان دیگری را، که در این زمینه صاحب نظر هستند،

به محقق معرفی نمایند که اشاره به نمونه‌گیری گلوله برفی در پژوهش‌های کیفی دارد. معیارهای گزینش افراد برای ورود به مصاحبه شامل موارد زیر بود:

۱. داشتن کتب و مقالاتی در حوزه روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه.

۲. مدیران بخش دولتی و دست‌اندرکاران اداره میراث فرهنگی منطقه اورامانات کردستان

۳. مدیران دولتی و خصوصی.

۴. آشنایی و تجربه در زمینه مورد نظر.

حجم نمونه در مرحله کیفی با توجه به سطح اشباع بوده است یعنی، محقق تا جایی به مصاحبه‌ها ادامه داد که مصاحبه‌های بیشتر به داده‌های جدیدتری منجر گردد و شناخت بیشتری نسبت پذیرش، مولفه‌های تشکیل دهنده آن و نحوه اجرای آن حاصل شود، و اگر مصاحبه‌های بیشتر به داده‌های بیشتری منجر نشود و داده‌های قبلی تکرار گردد، محقق مصاحبه‌ها را متوقف نماید. لذا، ضمن هدفمند بودن روش نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی نیز بهره گرفته شد و از افراد مورد مصاحبه خواسته شد که افرادی را که در این خصوص می‌توانند داده‌های کیفی مناسبی به ما ارائه دهند را معرفی کنند. در نهایت از ۱۱ نفر از مدیران و خبرگان اداره میراث فرهنگی منطقه اورامانات کردستان استفاده شد.

ابزار گردآوری داده‌ها در فاز کیفی

در مرحله کیفی، ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه بوده که یکی از ارکان اصلی در روش تحقیق آمیخته اکتشافی محسوب می‌شود. در تحقیق حاضر، جهت شناسایی مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان استفاده گردید. دلیل استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته این است که علاوه بر آنکه امکان تبادل نظر و فکر وجود دارد، می‌توان بحث و موضوع مصاحبه را در جهت دستیابی به اهداف پژوهش هدایت نمود. همچنین در طول فرآیند مصاحبه، امکان مشاهده احساسات و رسیدن به باورها و اعتقادات مصاحبه‌شوندگان درباره موضوع پژوهش نیز وجود دارد. قبل از شروع مصاحبه، خلاصه‌ای از طرح پژوهش، نتایج بررسی پیشینه پژوهش، به همراه اهداف و سؤالات پژوهش جهت مطالعه و آمادگی اولیه برای مصاحبه‌شوندگان از طریق ایمیل ارسال شده و در ابتدای جلسه مصاحبه نیز در مورد کارهای انجام شده به طور مختصر توضیح داده می‌شد. سپس نسبت به طرح سؤالات مصاحبه و انجام فرآیند مصاحبه اقدام شد.

روایی و پایایی در فاز کیفی

روایی و پایایی در فاز کیفی پژوهش حاضر بر اساس معیارهای قابلیت اعتبار یا باورپذیری، بررسی توسط اعضاء (مصاحبه‌شوندگان)، سه سویه‌سازی منابع داده‌ها، تحلیل موارد منفی و قابلیت انتقال‌پذیری صورت گرفته است. رضوی و همکاران (۱۳۹۲) معیارهای فوق را بعنوان قابلیت اعتماد برای جایگزینی روایی و پایایی پژوهش‌های کیفی در نظر گرفته‌اند.

قابلیت اعتبار یا باورپذیری

روایی کیفی^۱ به این معناست که پژوهشگر صحت یافته‌ها را با به کار بستن شیوه‌های خاص بررسی کند، در حالیکه پایایی کیفی نشان می‌دهد که رویکرد پژوهشگر با رویکرد پژوهشگران دیگر و همچنین در پروژه‌های دیگر یکسان و ثابت است (گیس به نقل از کیامنش و دانایی طوس، ۱۳۹۱). اعتبار^۲ (روایی) در مصاحبه ناظر بر دو موضوع واقعیت و دانش است. اعتبار به صحت یک بیانیه و در بیان دیگر به میزانی که یک روش قادر است هدف مطالعه را بسنجد اطلاق می‌گردد. در یک مطالعه کیفی، اعتبار (روایی) اشاره بر میزانی دارد که مشاهده محقق توانسته است پدیده مورد مطالعه یا متغیرهای مربوط به آن را انعکاس دهد (کویل، ۱۹۹۶، به نقل از خواستار، ۱۳۸۸).

جهت اطمینان از روایی پژوهش در مرحله انتخاب موضوع، محقق مبانی نظری و پیشینه تحقیقات انجام شده مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه را بررسی کرده و سؤالات تحقیق را بر مبنای پیشینه و مبانی نظری طراحی نمود. همچنین کتاب‌ها و مقالات متنوع در زمینه روش‌های طراحی و انجام مصاحبه مطالعه شده و برنامه‌ریزی تحقیق کنونی براساس رهنمودهای عملی این نوشتارها و راهنمایی و مشاوره افراد خبره در این زمینه، انجام شده است.

بعلاوه، جهت افزایش روایی پژوهش، محقق پس از پایان توضیحات مصاحبه‌شوندگان در طول مصاحبه، برداشت خود از صحبت‌ها و گفته‌های مصاحبه‌شونده را بیان می‌کرد تا با تأیید مصاحبه‌شونده از صحت مطالب بیان شده اطمینان یابد. همچنین در طول فرآیند مصاحبه به منظور رفع ابهام و شفاف‌سازی بیشتر از سؤالات پیگیری همانند "منظور شما از... چه می‌باشد؟" یا "لطفاً در این زمینه بیشتر توضیح دهید؟" استفاده گردید.

از یک منظر، روش شناسی، مطالعه منظم، منطقی و اصولی است که کاوش علمی را راهبردی می‌کند. از این دیدگاه، روش شناسی به عنوان شاخه‌ای از منطقی و یا حتی فلسفه است. دیدگاهی دیگر روش شناسی را شاخه‌ای از علم می‌داند. در مقابل، تالکوت پارسونز معتقد است که روش شناسی

1- qualitative validity

2- validity

در اصل با روش‌های پژوهش تجربی نظیر آمارشناسی، مطالعه موردی، مصاحبه و غیره سروکار ندارد، بلکه ملاحظه زمینه‌های کلی برای اعتبار کار علمی است. روش‌شناسی نه دقیقاً یک رشته فلسفی و نه دقیقاً رشته‌ای علمی است. اندیشمندان مختلف براساس معیارهای گوناگون از قبیل هدف، زمان، ژرفایی، وسعت، کاربرد و میزان کنترل پژوهشگر تقسیم‌بندی‌هایی انجام داده و انواعی از پژوهش‌ها را در آثار خود ارائه داده‌اند (ساروخانی، ۱۳۸۲).

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها، فرآیندی چند مرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که از طریق بکارگیری ابزارهای جمع‌آوری در نمونه آماری فراهم آمده‌اند خلاصه، کدبندی، دسته‌بندی و در نهایت پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل و ارتباطها بین این داده‌ها به منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. در این فرآیند داده‌ها هم از لحاظ مفهومی و هم از جنبه تجربی پالایش می‌شود و تکنیک‌های گوناگون آماری نقش به‌سزایی در استنتاج‌ها و تعمیم‌ها به عهده دارند (خاکی، ۱۳۸۷). با توجه به نوع پژوهش تجزیه و تحلیل‌ها در دو بخش کیفی و کمی به صورت زیر است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی

در بخش کیفی به منظور طراحی الگو از روش تئوری نظریه داده بنیاد استفاده خواهد شد. این نظریه بر نحوه تعامل افراد با پدیده‌ی مورد بررسی تمرکز دارد؛ این نظریه از رابطه‌ی احتمالی بین مفاهیم و مجموعه‌ای از مفاهیم حمایت می‌کند؛ این نظریه از داده‌های حاصل از بررسی‌های میدانی، مصاحبه‌ها، مشاهدات، و مستندات نشأت می‌گیرد؛ تحلیل داده‌ها فرایندی نظام‌یافته است و به محض دسترسی به داده‌ها آغاز می‌شود؛ تحلیل داده‌ها با شناسایی مقوله‌ها و وصل کردن آن‌ها به یکدیگر همراه است؛ جمع‌آوری داده‌های بیش‌تر (یا نمونه‌گیری بیش‌تر) بر اساس روند شکل‌گیری مفاهیم صورت می‌گیرد؛ این مفاهیم از طریق مقایسه‌ی مستمر آن‌ها با داده‌های جدید توسعه می‌یابند؛ جمع‌آوری داده‌ها می‌تواند هم‌زمان با ظهور مفهوم‌سازی‌های جدید متوقف شود؛ تحلیل داده‌ها با «کدگذاری باز» (شناسایی مقوله‌ها، مشخصه‌ها، و ابعاد^۳) آغاز شده، با «کدگذاری محوری» (بررسی شرایط، راهبردها، و پیامدها) ادامه یافته، و با «کدگذاری انتخابی» (شکل دادن نظریه حول یک مقوله) ادامه می‌یابد؛ و نظریه‌ی حاصل از این راهبرد می‌تواند در قالب مجموعه‌ای از گزاره‌ها یا یک داستان ارائه گردد (کرسول، ۱۹۹۸).

1 Categories

2 Properties

3 Dimensions

تحلیل داده‌ها در بخش کمی

در بخش کمی برای تحلیل داده‌های بدست آمده از نمونه، از روش‌های آمار توصیفی و روش‌های آمار استنباطی استفاده خواهد شد. برای بررسی مشخصات پاسخ دهندگان از آمار توصیفی و شاخص‌های آمار توصیفی نظیر شاخص‌های مرکزی (میانگین، مد و میانه) و شاخص‌های پراکندگی (انحراف معیار و واریانس) استفاده خواهد شد. برای تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات پژوهش از روش‌های آماری آزمون t تک نمونه‌ای برای شناخت وضعیت متغیرهای پژوهش و از تحلیل عاملی تأییدی برای سنجش مدل استفاده خواهد شد. نهایتاً برای آزمون فرضیات پژوهش، مدل معادلات ساختاری و بطور اخص تکنیک تحلیل مسیر به کار گرفته خواهد شد. برای انجام این تحلیل‌ها از نرم افزارهای آماری SPSS 17 و SMART PLS 3 استفاده خواهد شد.

۲ مشخصات خبرگان

هدف آمار نتیجه گیری از مشاهدات متعدد در جامعه است. بنابراین اولین سؤالی که به ذهن هر محقق خطور می‌کند این است که آیا می‌توان این مجموعه عظیم ارزش‌ها را تبیین کرد و چگونه بسیاری از مشاهدات جامعه را در چارچوبی خاص چارچوب‌بندی کرد (آذر و مومنی، ۱۳۸۱: ۶۴). در این بخش، محقق ویژگی‌های خبرگان را از نظر جنسیت، سوابق تحصیلی، سمت/ سمت/ سمت و تجربه مورد بررسی قرار داده است که نتایج تحلیل به شرح زیر است.

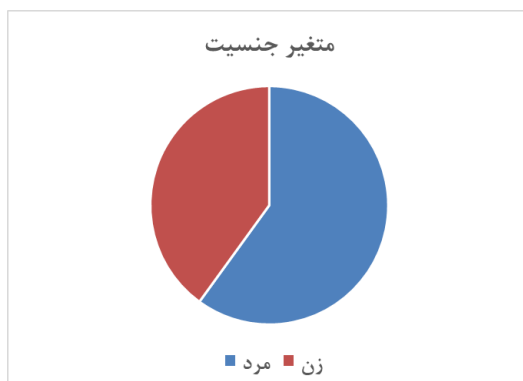
مطالعه توصیفی نمونه آماری متغیر جنسیت

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بیش از نیمی پاسخ‌دهندگان مرد بوده‌اند. به طوری که ۶۰ درصد از پاسخ‌دهندگان را مردها تشکیل می‌دهند.

جدول ۵: توزیع فراوانی نمونه آماری بر حسب جنسیت

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۲	۶۰٪
	زن	۸	۴۰٪
	جمع	۲۰	۱۰۰٪

نمودار زیر برای مقایسه بهتر نتایج ترسیم شده است.

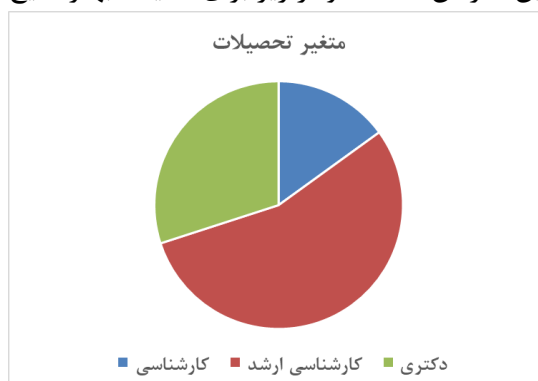
شکل ۱: توزیع فراوانی نمونه آماری بر حسب جنسیت

مطالعه توصیفی نمونه آماری متغیر سطح تحصیلات

جدول ۶: توزیع فراوانی نمونه آماری بر حسب تحصیلات

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
تحصیلات	کارشناسی	۳	۱۵٪
	کارشناسی ارشد	۱۱	۵۵٪
	دکتری	۶	۳۰٪
	جمع	۲۰	۱۰۰٪

نتایج حاصل از پرسشنامه نشان می‌دهد که تمامی افراد حاضر در این تحقیق حداقل دارای مدرک کارشناسی هستند و بیشتر آن‌ها دارای مدرک کارشناسی ارشد می‌باشند که بیانگر سطح بالایی علمی و تخصصی افراد این سازمان است. نمودار زیر برای مقایسه بهتر نتایج ترسیم شده است.

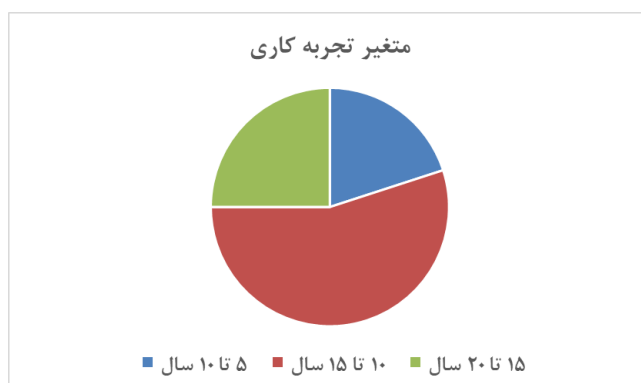

شکل ۲: توزیع فراوانی نمونه آماری بر حسب تحصیلات

جدول ۷: توزیع فراوانی نمونه آماری بر حسب تجربه کاری

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
تجربه کاری	۵ تا ۱۰ سال	۴	۲۰٪
	۱۰ تا ۱۵ سال	۱۱	۵۵٪
	۱۵ تا ۲۰ سال	۵	۲۵٪
	جمع	۲۰	۱۰۰٪

نتایج حاصل از پرسشنامه نشان می‌دهد که تمامی افرادی که در این تحقیق شرکت کرده اند دارای تجربه بیشتر از ۵ سال در سازمان مذکور هستند. نمودار زیر برای مقایسه بهتر نتایج ترسیم شده است.

شکل ۳: توزیع فراوانی نمونه آماری بر حسب تجربه کاری

بررسی مصاحبه

در راستای دستیابی به مولفه‌ها و شاخص‌های دیگر با هدف ارزیابی دقیق تر ارائه مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره وری موثر از میراث بومی منطقه، مصاحبه‌هایی از کارشناسان، متخصصان و مدیران امر صورت پذیرفته است که مولفه‌های بدست آمده از مصاحبه‌های انجام شده، در جدول ذیل ارائه شده است

جدول ۸: مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان

ابعاد	مولفه‌ها	کدهای مصاحبه شوندگان
عینی - کالبدی	خدمات و زیرساخت‌ها	PA 1- PA 2
	ارائه خدمات تامین نیازهای روزمره شهروندان	
	واحدهای مذهبی - آموزشی	

PA 2- - PA 4- PA 7	ساماندهی فضایی - اجتماعی فرهنگی و اداری	کیفی - معنایی
PA 3- PA 8- PA 9	الگوهای برآمده از تاریخ و فرهنگ الگوهای مشترک فارغ از مکان و زمان	ماندگاری
PA 3- PA 9- PA 10	حفظ سرزندگی فضا باز بودن انعطاف پذیری تنوع راحتی اجتماع محوری	کیفیت
PA 1- PA 5 - PA 9	حفظ چرخه‌های طبیعی ترمیم چرخه‌های آسیب دیده تقویت چرخه‌های موجود بوستان محله ای	حفظ تعادل اکولوژیک و عدم تخریب محیط
PA 6- PA 12	حفظ انسجام اجتماعی برقراری نظارت اجتماعی هویت بخشی به اعضای محله خودمختاری و استقلال کارکنان رفاه و مشارکت تفکیک فضایی گروه‌های اعتقادی متمایز یادگیری و توانمندسازی برابری	نداشتن تخصص و مهارت
PA 7- PA 2- PA 9	هویت مکانی خوانایی ساختار جدید و قدیم محلی ادراک ساختار جدید و قدیم	هویت و سرزندگی
PA 7- PA 13- PA 14- - PA 6 -PA 9	هم پیوندی بین عملکردهای محله توجه به اصل ترکیب در چیدمان عملکردها خودپاری و استقلال سکونتی مشروط و محدود محله ها	کارآمدی
PA 9- PA 11- PA 12	انعطاف پذیری عرضه‌های عمومی محله باززنده سازی فعالیتهای تاریخی (موسیقی خیابانی، تئاتر خیابانی، برپایی نمایشگاه و...)	فرهنگ

جدول ۹: نتایج پرسشنامه‌های دور اول تکنیک دلفی

شماره کارشناس										مولفه
۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
I	MI	U	VI	I	VI	VI	VI	VI	VI	خدمات و زیرساخت‌ها
VI	I	I	VI	VI	MI	VI	U	I	VI	ارائه خدمات تامین نیازهای روزمره شهروندان

VI	MI	VI	I	I	MI	I	VI	I	I	واحدهای مذهبی- آموزش
VI	I	I	VI	MI	MI	VI	U	VI	VI	ساماندهی فضایی- اجتماعی
MI	MI	U	VI	MI	MI	VI	U	MI	I	فرهنگی و اداری
I	U	I	MI	I	MI	U	VU	U	I	الگوهای برآمده از تاریخ و فرهنگ
VI	MI	I	VI	MI	VI	VI	VI	VI	I	الگوهای مشترک فارغ از مکان و زمان
VI	I	I	MI	I	MI	VI	VU	MI	VI	حفظ سرزندگی فضا
VI	I	MI	MI	I	MI	VI	VI	MI	VI	باز بودن
MI	U	U	MI	I	MI	VI	VU	MI	I	انعطاف پذیری
U	U	U	I	U	U	I	VI	MI	MI	تنوع
U	MI	U	I	VI	I	VI	VI	VI	VI	راحتی
VI	I	I	MI	U	MI	VI	VI	MI	VI	اجتماع محوری
MI	I	MI	VI	MI	U	VI	VI	I	I	حفظ چرخه‌های طبیعی
VI	I	U	VI	VI	U	VI	VI	VI	I	ترمیم چرخه‌های آسیب دیده
VI	MI	VI	VI	VI	U	VI	MI	VI	I	تقویت چرخه‌های موجود
VI	I	VI	I	I	I	VI	MI	VI	VI	بوستان محله ای
VI	I	VI	VI	I	I	VI	MI	VI	VI	حفظ انسجام اجتماعی
VI	I	I	MI	I	U	MI	MI	MI	VI	برقراری نظارت اجتماعی
I	U	MI	MI	U	I	VI	VI	I	VI	هویت بخشی به اعضای محله
VI	I	U	VI	U	I	VI	VI	MI	I	خودمختاری و استقلال کارکنان
I	I	I	VI	I	MI	VI	VI	I	VI	رفاه و مشارکت
VI	I	MI	VI	U	MI	VI	VI	I	VI	تفکیک فضایی گروه‌های اعتقادی متمایز
MI	MI	VI	VI	MI	MI	I	VI	MI	I	یادگیری و توانمندسازی
I	MI	MI	I	U	U	VI	MI	VI	I	برابری
MI	MI	VI	VI	VI	U	VI	MI	MI	I	هویت مکانی
MI	MI	U	VI	U	MI	VI	U	MI	I	خوانایی ساختار جدید و قدیم محلی
MI	MI	U	VI	U	MI	VI	I	MI	I	ادراک ساختار جدید و قدیم
U	MI	U	MI	MI	MI	VI	U	MI	I	هم پیوندی بین عملکردهای محله
U	U	U	MI	MI	MI	VI	MI	I	I	توجه به اصل ترکیب در چیدمان عملکردها
VI	MI	MI	VI	MI	MI	VI	MI	VI	VI	خودیاری و استقلال سکونتی مشروط و محدود محله ها
I	MI	VI	MI	VI	MI	VI	VI	MI	I	انعطاف پذیری عرضه‌های عمومی محله
I	U	U	MI	MI	U	VI	MI	I	I	باززنده سازی فعالیتهای تاریخی (موسیقی خیابانی، تئاتر خیابانی، برپایی نمایشگاه و...)
MI	U	U	I	U	U	VI	MI	I	I	توجه به فرهنگ و سمبل ها

هرچند مدیریت جهادی با در نظر گرفتن ابعاد مختلف سازمان و مدیریت خدمتگزار، می‌تواند خलाهای سازمانی ناشی از کمبود امکانات و کارشکنی دشمنان را پوشش داده و جبران نماید، اما

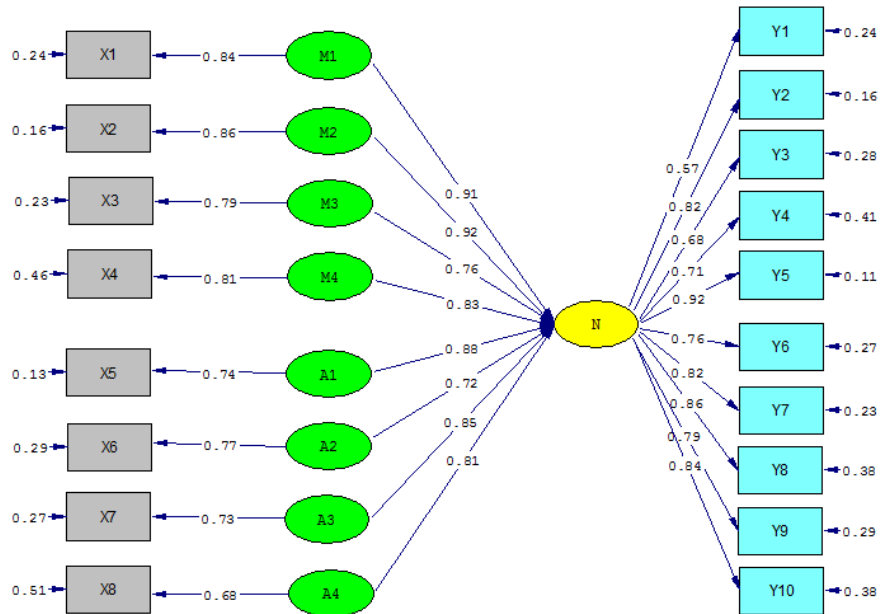
معرفی کامل و اجرایی شدن این رویکرد مستلزم ارائه الگوی عملی در این خصوص است. پاسخ اساسی به این مسأله، انجام موردکاوی و رجوع به بهترین تجربه‌ها یا الگوهای سرآمد است. مکتب شهید قاسم سلیمانی الگویی کارآمد و سرآمد در مدیریت جهادی با گستره بین‌المللی بوده و ایشان به عنوان یک استراتژیست نابغه، مکتب جدیدی را در عرصه بین‌المللی عرضه کرده است. مکتب شهید سلیمانی نمونه عملی و تبلور واقعی سازمان آخرت‌گرا در مدیریت اسلامی است که به خوبی توانسته در عرصه عملیاتی، عمده ویژگی‌های آن را محقق سازد و به ما بیاموزد که مفروضات مدیریت اسلامی گزاره‌های صرفاً ذهنی نیست (مقیمی، ۱۳۹۸). لذا، پیشنهاد می‌شود که مولفه‌های اجرایی و عملیاتی در مدیریت جهادی شهید سلیمانی شناسایی شده تا در اجرایی شدن مولفه‌های مدیریت جهادی مورد استفاده قرار گیرد.

بعد از جمع‌آوری پرسشنامه‌های دور اول، میزان اختلاف نظرات کارشناسان با میانگین نظرات کارشناسان برای آن‌ها ارسال شد. سپس از آنها خواسته شد دوباره نظر خود را اعلام کنند. در ادامه نظرات جدید کارشناسان و میزان اختلاف نظرات آنها برای مرحله اول و دوم مشاهده می‌شود. در این مرحله ممکن است خبرگان بر اساس میانگین نظرات خبرگان و همچنین اختلاف نظرشان با سایر خبرگان، نظرات خود را اصلاح کنند. به عبارت دیگر ممکن است نظرات خبرگان از دور اول به دوم دستخوش تغییرات شود.

تحلیل عاملی تاییدی مدل مفهومی

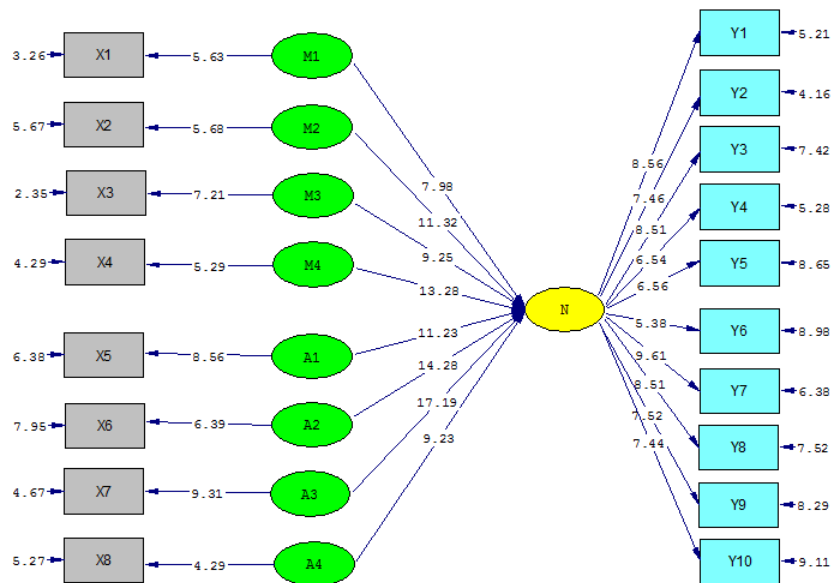
با توجه به متغیرهای مدل مفهومی پژوهش شامل: عینی-کالبدی، کیفی-معنایی، ماندگاری، کیفیت، حفظ تعادل اکولوژیک و عدم تخریب، نداشتن تخصص و مهارت، هویت و سرزندگی، کارآمدی، فرهنگ، تحلیل عاملی مدل مفهومی صورت گرفته است.

شکل (۱) خروجی نرم افزار *PLS* در حالت استاندارد در خصوص مدل مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد. همچنین در شکل (۲) خروجی نرم افزار در حالت معناداری t مربوط به مدل مفهومی پژوهش آورده شده است.

Chi-square=289/43 , df=198 , p-value=0/0002 , RMSEA=0/0014

شکل ۵: مدل مفهومی پژوهش در حالت استاندارد

Chi-square=289/43 , df=198 , p-value=0/0002 , RMSEA=0/0014

شکل ۶: مدل مفهومی پژوهش در حالت معناداری (t-value)

مقادیر ضریب مسیر در تحلیل عاملی مرتبه دوم، مطلوب است. از طرفی، مقدار t متناظر با هر بار عاملی بیشتر از مقدار بحرانی آن (۲/۵۸) در سطح ۰/۰۱ و معنادار است. همچنین، مقادیر پایایی مرکب و آلفای کرونباخ به ترتیب برابر با ۰/۹۳۵ و ۰/۹۰۷ می‌باشد که خود بیانگر همسانی درونی بالای متغیرها است. در این مدل مقدار AVE برابر با ۰/۵۲۵ گزارش شده که از میزان ۰/۵ بیشتر بوده و در نتیجه روایی همگرایی مدل نیز تایید می‌شود. ضریب تعیین (R^2) ارتباط بین واریانس تبیین شده یک متغیر مکنون را با مقدار کل واریانس آن را مورد سنجش قرار می‌دهد. مقدار این ضریب بین صفر تا 1 است که مقادیر بزرگتر، مطلوبتر است. مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به ترتیب ضعیف، متوسط و قابل توجه توصیف شده است (هنسلر و همکاران، ۲۰۰۹). با توجه به جدول (۴-۷۲) مقادیر ضریب تعیین قابل توجه و مطلوب است. در ادامه، شاخص اشتراک با روایی متقاطع ($CV Com$) برای کل مدل محاسبه گردید. چنانچه این شاخص عددی مثبت را نشان دهد، مدل اندازه گیری از کیفیت لازم برخوردار است. میزان این شاخص برابر با ۰/۱۷۸ گزارش شد که نشان از کیفیت مطلوب مدل دارد. در واقع، می‌توان گفت مدل مسیر توانایی پیش بینی متغیرهای مشاهده پذیر (در اینجا متغیرهای مکنون سطح اول) از طریق مقادیر متغیر پنهان متناظرشان را دارد.

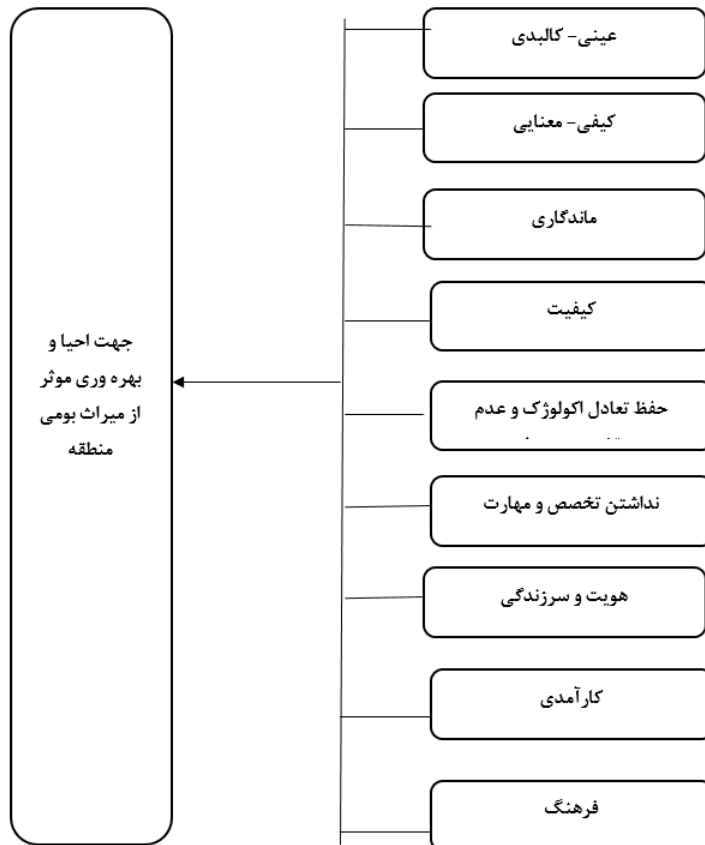
بحث و نتیجه گیری

ارائه مدل روزآمد توسعه فضایی خانه‌های منطقه اورامانات کردستان در جهت احیا و بهره‌وری موثر از میراث بومی منطقه شناسایی شده اند که مدل آن در جدول ذیل ارائه گردید.

جدول ۱۰: خلاصه مفاهیم به دست آمده از پژوهش

مفاهیم
خدمات و زیرساخت‌ها
ارائه خدمات تامین نیازهای روزمره شهروندان
واحدهای مذهبی-آموزش
ساماندهی فضایی-اجتماعی
الگوهای مشترک فارغ از مکان و زمان
حفظ سرزندگی فضا
باز بودن
راحتی
اجتماع محوری
حفظ چرخه‌های طبیعی
ترمیم چرخه‌های آسیب دیده

تقویت چرخه‌های موجود
 بوستان محله ای
 حفظ انسجام اجتماعی
 برقراری نظارت اجتماعی
 هویت بخشی به اعضای محله
 خودمختاری و استقلال کارکنان
 رفاه و مشارکت
 تفکیک فضایی گروه‌های اعتقادی متمایز
 یادگیری و توانمندسازی
 برابری
 هویت مکانی
 خودپاری و استقلال سکونتی مشروط و محدود محله ها
 انعطاف پذیری عرضه‌های عمومی محله

شکل ۷: مدل پارادایمی پژوهش

اورامان سرزمینی است کوهستانی با توپوگرافی خاص؛ منطقه‌ای که طی صدها سال، فرهنگ و معماری خاص را در دامن خود پرورش داده که این فرهنگ و تمدن حتی از مهد آن یعنی دره رودخانه سیروان پا را فراتر نهاده است.

بافت روستاهای بکر، تاریخی، سلسله قلعه‌های باستانی و معابد مذاهب مختلف تاریخی آن از شاخصه‌های این محدوده فرهنگی-تاریخی، معماری کوهستانی سنگی به شمار می‌آید. در این منطقه، معماری با مصالح سنگی تراش نخورده چنان رشد کرده است که معمارانش نسل به نسل از تکنیک‌های کهن خود در ساخت بناها و با استفاده از مصالح بوم آورد با دیوارهای کاملاً سنگی به صورت ساختمان‌های چندین طبقه بدون ملات اجرا کرده‌اند که پس از سال‌ها هنوز پا برجاست.

شناخت، بررسی، تجزیه و تحلیل رفتار اجزای سازه‌ای و مصالح به کار گرفته شده در این منطقه می‌تواند راهکار مناسبی جهت احیاء و بازسازی تکنیک روش‌های ساخت سنتی اورامانات برای رسیدن به معماری پایدار منطقه زاگرس با عملکرد بهتر و طول عمر بیشتر باشد.

معماری روستای اورامانات در دامنه زاگرس از چهار پارامتر زمان، مکان، فرهنگ و معنا برخوردار است؛ بنابراین ویژگی معماری سنتی محصول روش سنتی در طراحی و ساخت، دارای الگوهایی است که تبلور فرهنگ جامعه بوده و در طول زمان استمرار یافته و دست‌به‌دست گشته و منتقل شده و نهایتاً با امر مقدسی مرتبط شده و گونه‌ای از معماری باارزش و بامعناست.

شکل‌گیری عناصر کالبدی- فضایی معماری پلکانی اورامانات، بدنه سخت کوه تراشیده شده و با همان سنگ‌ها، خانه‌ای زیبا، استوار و رفیع ساخته شده است. سنگ‌های به‌دست‌آمده از همان بستر، استادانه و هنرمندانه در دل دیوارها جای گرفته و سطوحی کاملاً صاف و عمودی را شکل داده‌اند؛ رنگ دیوارها همان رنگ کوهستان است.

مساکن هورامان طی سالهای اسکان این قوم به صورت بومی در میان آنها باقیمانده و با اقلیم منطقه و کارکردهای معیشتی این نواحی همساز و همگون شده است. معماری منطقه مورد پژوهش با تفاوتها و شباهتهای ساختاری نسبت به مناطق مرکزی دارای شاخصه‌های متفاوت و منحصر به فرد است که در مبحث معماری اصیل توضیح داده شد. استفاده بهینه از انرژی تجدیدپذیر همچون جریان هوا درجه حرارت، نور خورشید و... در ساخت و سازها مدنظر تمام سازندگان بوده است. در واکاوی شاخصه‌های معماری بومی سنتی هورامان وجود سه عامل اصلی جغرافیایی بیش از همه نمود می‌یابد

- توپوگرافی شرایط اقلیمی و استفاده از مصالح بومی

- فرهنگ بومی و احترام به طبیعت

- امنیت افراد و احشام

تکنیک جالب هورام‌ها جهت دستیابی به مجموع اهداف در نوع خود تفکر برانگیز و نشان از هوش و درایت خاص آنها در درک بهینه طبیعت اطراف بوده است ساخت مسکن به صورت توده و کلونی کوهستانی، پلکانی با پنجره‌های آفتاب‌گیر رو به جنوب، ساخت در زمینهای لم یزرع و غیرقابل کشت روستا با ساختمانهای دو طبقه بوده است خانه‌ها در ردیفهای پلکانی به صورت یکپارچه پشت بام هر خانه حیاط بالایی بوده و این امر تا آخرین خانه در بالاترین نقطه روستا ادامه دارد. این شکل برون‌گرا و فاقد حیاط به شیوه مرسوم در این سکونتگاه‌ها به نوعی تعامل و همزیستی اجتماعی را در قالب استفاده از پشت بام همسایه به حداکثر می‌رساند. در واقع فرهنگ به عنوان عاملی واسط بین انسان و طبیعت نقش خود را به بهترین وجه ایفا کرده و معماری هورامان در طول تاریخ تا دوره حاضر تکامل خود را حفظ کرده است اما در دوره اخیر، تغییر در اقتصاد خانوارها و ورود مصالح جدید و همزمان تغییر نیازهای خانوار، بافت و ساختار ساختمانها و بافت کالبدی را دچار از هم گسیختگی کرده است معماری هورامان در مورد تک بنا و بافت کالبدی سکونتگاهها میتواند به عنوان شیوه‌ای از معماری کوهستانی و روشی ویژه از زیست و استقرار در طی هزاران سال باشد که پیوستگی و تکامل ارگانیک خود را همواره حفظ کرده است و در عین شباهتهایی با سایر شیوه‌های معماری ایرانی بنا بر ویژگی‌های طبیعی و فرهنگی خود دارای تفاوتی است، به گونه‌ای که میتواند روشی جداگانه و منحصر نیز در نظر گرفته شود

نمای خانه‌ها آن‌چنان به طبیعت از شیب زمین بر سینه صخره‌ها لغزیده و به یکدیگر پیوسته‌اند که گویی پیکر واحدی را تشکیل داده‌اند، پلان این خانه‌ها در نهایت با دقت طراحی شده و در بیشتر آن‌ها بدنه کوه آخرین جداره اتاق‌ها را در بر گرفته است.

یکی از بزرگ‌ترین معایب خانه‌های اورامان را دسترسی سخت و دشوار طبقات دانست و افزود: به دلیل موقعیت خاص زمین و شیب فراوان و کمبود بستر مناسب، بیشتر فضای درون خانه‌ها به عملکردهای اصلی اختصاص یافته و پله‌های چوبی و سنگی یا بیرون آمده تیرهای ساختمانی، ارتباط عمومی را برقرار می‌کند و همچنین در بسیاری از خانه‌ها بالکن و تراس نیز به چشم می‌خورد.

در منطقه اورامان، مجموعه خانه‌ها به گونه‌ای ساخته شده‌اند که راه‌های محدودی برای عبور و مرور وجود دارد و به جز یک‌راه اصلی برای ورود به آبادی، راه‌های دیگر محدود و صعب‌العبور است.

سراشویی تند کوه‌های این منطقه موجب شده که بام‌های هر خانه، تراس خانه بالایی باشد و خانه بالایی، خانه پایینی را از خطرات احتمالی حیوانات تحت نظر داشته باشد. مردم منطقه اورامان ساخت خانه‌ها را از کنار رودخانه شروع کرده و به طرف بالا ادامه می‌دهند و طبقه پایین را مختص محل نگهداری دام‌ها می‌کنند.

جدال انسان با طبیعت را به حقیقت می‌توان در این منطقه مشاهده کرد، بدنه سخت کوه تراشیده شده و با همان سنگ‌ها، خانه‌ای زیبا، استوار و رفیع ساخته شده و سنگ‌های به‌دست آمده از همان بستر، استادانه و هنرمندانه در دل دیوارها جای گرفته و سطوحی کاملاً صاف و عمودی را شکل داده‌اند؛ رنگ دیوارها همان رنگ کوهستان بوده و نمای خانه‌ها آن‌چنان به طبیعت از شیب زمین بر سینه صخره‌ها لغزیده و به یکدیگر پیوسته‌اند که گویی پیکر واحدی را تشکیل داده‌اند.

در بعضی از بناها اتصالات گوشه دیوارهای سنگی ضعیف بوده به طوری که باعث ایجاد ترک‌های عمقی و عریضی در این مناطق شده است، در این وضعیت با وارد آمدن نیروهای جانبی، اتصال گسسته شده و موجب فرو ریزی خواهد شد لذا استفاده از چوب برای تحکیم گوشه‌ها بسیار مناسب است.

روستاهای منطقه زاگرس با بهره‌مندی از ویژگی‌های طبیعی از الگو و طرح خاصی برخوردارند که با توجه به ویژگی‌های کوهستان شکل گرفته است. این سکونتگاه‌ها در جهت بهره‌مندی هر چه بهتر از طبیعت دارای ویژگی‌های خاصی در الگو و طرح هستند.

مطالعات صورت گرفته در این منطقه نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر شکل‌گیری معماری سنتی منطقه اورامانات در دامنه زاگرس دارای ابعاد مختلف کالبدی، زیست‌شناختی (بیولوژیک) و فرهنگی-اجتماعی است.

چنین تعبیری، روشن می‌سازد که نقش انسان در شکل‌دهی عناصر کالبدی-فضایی به محیط سکونت خود و چگونگی برقرار ساختن ارتباط بین سکونتگاه‌ها با طبیعت و نحوه بهره‌برداری از مواهب طبیعی با سکونتگاه‌ها، مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری به معماری پایدار روستاهای پلکانی اورامانات به شمار می‌آید.

در این راستا با توجه به استفاده از سازه‌های سنگی و مصالح بومی در مناطق روستاهای اورامانات مطالعه و شناخت دقیق این نوع معماری در جهت بهبود روش‌های ساخت سنتی و مقاوم‌سازی بناها و دیوارهای سنگی موجود و احداث سازه‌هایی با رعایت ملاحظات فنی ضروری به نظر می‌رسد.

از مهم‌ترین اصول فنی رعایت شده جهت رفع برخی از نقاط ضعف این بناها در مقابل بلاهای طبیعی می‌تواند شامل تقویت گوشه‌های بنا با استفاده از چوب، اتصال تیر سقف چوبی به شناژ روی دیوار، تقویت دیوارهای خشکه‌چینی با استفاده از الوار چوبی و یا کلاف و ایجاد و اتصال پی به دیوار باشد.

References

- Mirzaei, S., Sajadzadeh, H., Khanlou, A., & Nasim. (2020). Bodily and Spatial Pattern Recognition of Iranian House in Warm and Dry Climate

- (Case Study: Abbasian House, Kashan). *New Perspectives in Human Geography*, 2020, noormags.ir. [Provide the link if available]
- Torabi, V. (2019). Investigation of Climatic Elements in Iranian Architecture Based on Static Solar Architecture Elements to Reduce Energy Consumption in Residential Buildings. *Architectural Sociology*, 2019, noormags.ir. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/99144/101>
 - Mirzaei, V., Sajadzadeh, H., & [Last Author]. (2021). Bodily and Spatial Pattern Recognition of Iranian House in Warm and Dry Climate (Case Study: Abbasian House, Kashan). [Journal Name], 2021, geography.garmsar.iau.ir. https://geography.garmsar.iau.ir/article_679234.html
 - Heravi, B., & Nezhad, H. (2021). Analysis of Movement Types in Dwellings Based on Contemporary Privacy Culture (Case Study: Three Selected Examples of Contemporary Iranian Architecture). *Journal of Iranian Architecture and Urbanism (JIAU)*, 2021, isau.ir. https://www.isau.ir/article_142250.html
 - Mojtabavi, M., & Maryam. (2022). Examination of Interior Architecture Elements in Qajar Houses (Case Study: Darugheh Mashhad House). *Journal of Urbanism and Architectural Research*, 2022, ei-journal.ir. https://www.ei-journal.ir/article_148426.html
 - Latifi, [Last Author]. (2022). Approach to Modernizing Ancient Patterns of Iranian-Islamic Architecture (Case Study: Hematyar House). *Foundations of Iranian Art Philosophical Journal*, 2022, journals.iau.ir. https://journals.iau.ir/article_697061.html
 - Pahlavani, P., Pour, A., Amin, A., & [Last Author]. (2021). Typological Approach to the Morphological and Spatial Analysis of Indigenous Houses in Ardabil. *Studies in Islamic Art*, 2021, [sysislamicartjournal.ir](http://www.sysislamicartjournal.ir). http://www.sysislamicartjournal.ir/article_135141.html?amp;lang=en&lang=fa&lang=en&lang=en&lang=en
 - Jabbaran, T., Talischi, [Last Author]. (2019). Mechanisms of Seclusion Regulation in Extraverted Houses of Gilan (Case Study: Rural Houses). *Journal of Islamic Architectural Research*, 2019, jria.iust.ac.ir. <http://jria.iust.ac.ir/article-1-1111-fa.html>
 - Bashirzadeh, S., Soheili, M., Aldin, J., & [Last Author]. (2021). Investigating the Position of the Ivans in the Configuration of Aristocratic Houses Using Space Syntax Method; (Case Study: Traditional Houses of Gilan). *Journal of Science and Technology ...*, 2021, jest.srbiau.ac.ir. https://jest.srbiau.ac.ir/article_18530.html?lang=fa

- Khalaghdoost, M., Matin, M., Maroufi, H., & [Last Author]. (2020). Typology of Octagonal Pattern in Iranian Introverted Housing Architecture. *Research in Art and Humanities*, 2020, noormags.ir. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/119270/6>
- Sarkardeyi, O., Omid, [Last Author]. (2020). Structure of Historical Houses in Iran; Qajar Period. *Shabak*, 2020, noormags.ir. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/114956/164>
- Khalaghdoost, M., Maroufi, H., & [Last Author]. (2020). Typology of Octagonal Pattern in Iranian Introverted Housing Architecture; (Isfahan, Yazd, Kashan). *Shabak*, 2020, noormags.ir. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/120494/56>
- Mozaffari, M., & Hamed. (2021). The Role of Entry in the Architecture of Vernacular Buildings in Bandar Lengeh. *Journal of Urbanism and Architectural Research*, 2021, ei-journal.ir. http://www.ei-journal.ir/article_135489.html
- Basouli, D., Derakhsh, A., Asadi, [Last Author]. (2022). The Coffee House, A Historical Attraction in Urban Tourism of Iran. *Landscape*, 2022, manzar-sj.com. https://www.manzar-sj.com/article_143705.html
- Hanif, [Last Author]. (2018). The Concept of Place Attachment in Iranian Houses; A Case Study of Qajar Houses in Kashan. *Journal of Architectural Thought*, 2018, journals.ikiu.ac.ir. https://journals.ikiu.ac.ir/article_1980.html?lang=en
- Akbari, B., Babazadeh, A., & [Last Author]. (2020). Typology of Bodily-Spatial Structure in Rural Housing Architecture of Shahroud Valley, Khal Khal County. *Journal of Environmental Science and Technology*, 2020, journals.srbiau.ac.ir. https://journals.srbiau.ac.ir/article_17685.html?lang=en
- Bandarabadi, A., Azizi, A., & [Last Author]. (2018). Studying the Influence of Islamic Jurisprudence and Laws on the Structure of Neighborhoods and Residential Structures in the Historical Context of Yazd City; Case Study: Golchinan Neighborhood, Yazd City. *Archaeological Studies*, 2018, journals.ut.ac.ir. https://journals.ut.ac.ir/article_68540.html
- Asl, S., & Karkazlu, S. (2021). A Comparative Study of Wall Painting in Iranian and Turkish Houses in Interaction with the Western World (Case Study: Qajar Houses of Tabriz and Ottoman Houses of Tokat). *Effect Journal*, 2021, journal.richt.ir. <http://journal.richt.ir/article-2-822-fa.html>